

s az időpoétika hangsúlyai újabb intertextuális bejárók a *Korunk hőse*-be. Intertextuális transzfigurációja a regény értelmi középpontjában álló kérdésre, a *létezés intenzitására*, a terek és idők érzékelésben, átélésben és megjelöltségben való sűrítésére világít rá.

A monográfia utolsó fejezetében a szerző konklúzióként az irodalomszemiotikai olvasás kezdeményezési és folytatási lehetőségéről osztja meg indítványozó gondolatait (267–270). A szemiotikai összpontosítás nem korlátoz, hanem új perspektívát nyit a 19. századi orosz klasszikusok irodalomtudományi értelmezése számára. Újabb megszólítással fordul a befogadó felé, aki a regény kapcsolódási formáiban felismer korábbi indulásokat és későbbi kulturális szövegteljesítményeket. A monográfia a további kutatásokhoz is hasznos gazdag bibliográfiával zárul (271–287).

A *Korunk hőse* jelentésrétegeinek jelen új megközelítése, az irodalomszemiotika módszereinek tüzetes bemutatása megerősítően igenlő választ ad a bevezetésben feltett kérdésekre. Kroó Katalin jelen munkáját – meggyőződéssel mondhatjuk – mind elméleti megalapozottsága, mind értelmezés-feltárásának gazdagsága a 21. századi magyar befogadasesztétikai kutatások körében a jövőre nézve is megkerülhetlenné teszi.

Cs. Jónás Erzsébet

Nyíregyházi Egyetem
Kelet- és Közép-európai Kutatóközpont,
csjonase@gmail.com

Dorota VÁRNAI, 2019: *Wokół Polskiej i Węgierskiej Literatury Epoki Renesansu*. Budapest: ELTE BTK, Szlav Filológiai Tanszék.

Pedagogy, pragnący przybliżyć studentom historię literatury danego kraju, często napotykają na wiele trudności podczas przekazywania informacji dotyczących historii literatury wcześniejszych epok. Dla wielu studentów literatura okresu średniowiecza, renesansu czy baroku jawi się jako niezrozumiała, niezwykle odległa, a często zupełnie nieistotna. Badanie i zrozumienie specyfiki tamtej literatury jest utrudnione ze względu na swoisty język tekstów, niezajomość u studentów powiązań historycznych czy w ogóle realiów społeczno-kulturowych, w których teksty te powstawały. Jednocześnie jednak nie jest możliwe zrozumienie literatury współczesnej bez sięgnięcia do tekstów z poprzednich epok. Historia literatury powinna być postrzegana jako proces, nie jako wrywkowo analizowane zjawiska. Literaturę danego kraju należy badać całościowo, a nie wybiórczo, dlatego ważne jest właśnie zapoznanie się z podstawowymi wiadomościami dotyczącymi historii literatury poprzednich wieków.

Publikacja autorstwa Doroty Várnai, pt. „Wokół polskiej i węgierskiej literatury epoki renesansu”, która ukazała się nakładem budapeszteńskiego wydawnictwa uniwersytetu Loránda Eötvösa w serii OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA – LITTERÆ SLAVICÆ, ułatwia zrozumienie zasadniczych procesów literackich, które miały miejsce od XV do XVII wieku. Została ona podzielona na trzy główne rozdziały, poprzedzone wstępem i zwieńczone zakończeniem. Przed przystąpieniem do recenzji monografii warto zwrócić

uwagę właśnie na wstęp do pracy D. Várnai, w którym autorka jasno formuluje cel swoich badań:

Celem niniejszej książki jest przekazanie wiadomości na temat literackich i kulturalnych związków między Polską i Węgrami w dobie renesansu, a także próby syntezy komparatystycznej polskiej i węgierskiej literatury renesansowej. (s. 7)

Podstawowe pytanie, które nasuwa się po zapoznaniu się z celem pracy, można sformułować w sposób następujący: do kogo właściwie adresowana jest ta publikacja? Jasne i rzetelne wyznaczenie celu i wskazanie grupy czytelniczej pozwoli zrozumieć w pełni tok myślenia autorki i sposób prezentowania badanej problematyki. Várnai we wstępie podkreśla, iż pragnęła napisać monografię w przystępny sposób przybliżającą polski i węgierski renesans przede wszystkim studentom polonistyki na Węgrzech i studentom hungarystyki w Polsce.

We wstępie autorka uzasadnia wybór renesansu, jako epoki literackiej szczególnie istotnej w kontaktach polsko-węgierskich. To właśnie wtedy powiązania literackie, polityczne, społeczne i kulturalne między obydwojoma krajami odznaczały się szczególną intensywnością. We wstępie znajdziemy również wyczerpujące zestawienie celów pracy:

W niniejszej pracy autorka miała zamiar dokonać, chociaż bez starania o całkowitą pełnię, pewnej syntezy kulturalnych i literackich kontaktów Polaków i Węgrów w dobie renesansu, a także ukazać syntetyczny obraz prądów i tendencji w rozwoju literatury obu krajów, wskazać te cechy literatury, które są podobne,

wspólne i charakterystyczne dla powszechnej atmosfery humanistycznej, jaka panowała w całej Europie, oraz wykazać te cechy czy różnice, które wynikają ze specyfiki społeczno-kulturowo-politycznej, odmiennego podłoża historycznego każdego kraju. Praca próbuje także udzielić odpowiedzi na pytanie o źródła istniejących analogii i zależności, które można wykazać nie tylko w sąsiedzkim położeniu Polski i Węgier, a także, i może przede wszystkim, w intensywnych kontaktach polityczno-dynastycznych oraz w zbieżnościach społeczno-kulturowego rozwoju obydwu krajów. (s. 10–11)

Pierwszy rozdział pracy ma charakter przeglądowy. Autorka przybliża w nim podstawowe fakty i informacje dotyczące podłoża kształtowania się renesansu w Polsce i na Węgrzech. Várnai podkreśla indywidualne i podobne rysy w rozwoju renesansu w obu krajach, charakteryzuje tło społeczno-polityczne zmian zachodzących na przełomie wieków średnich i renesansu, poświęca również uwagę kwestiom gospodarczym, które miały duży wpływ na ogólną sytuację obu państw. Uwagi dotyczące kwestii ogólnych (ekonomia, polityka, społeczeństwo) pozwalają lepiej zrozumieć charakter i rozwój kontaktów kulturalnych między Polską a Węgrami w okresie renesansu. Autorka w sposób przystępny kreśli również rozwój myśli społecznej, uzasadnia, gdzie można szukać korzeni przeświadczenia o wyjątkowej misji dziejowej Polaków i Węgrów (pochodzenie od Sarmatów i Hunów itd.)

Ta świadomość dawnego pochodzenia w wielkim stopniu określiła (a w szczególności można to stwierdzić w

przypadku polskiej szlachty) wysoką ocenę własnego narodu, czyli tego stanu, który wówczas tworzył trzon państwa – stanu szlacheckiego, skutkiem czego między innymi – jak się okazało później – była anarchia, która w XVIII wieku doprowadziła do upadku Rzeczypospolitej. Również z tej świadomości wielkości narodu (w dodatku jest to okres częstych wojen) wyrosło przeświadczenie o wielkiej misji dziejowej Polski i Węgier. Węgry, zagrożone wciąż przez Turków, już w XV wieku uważane były za antemurale christianitatis – przedmurze chrześcijaństwa. Tym przedmurzem chrześcijaństwa stała się również Polska, choć nieco później, w XVII wieku. (s. 14)

Widać tu wyraźnie, że ambicje autorki sięgają znacznie dalej i jej praca ma mieć charakter kompleksowy. Rzetelne przedstawienie tła społeczno-historycznego z pewnością pomoże czytelnikowi w lepszej orientacji w kwestiach literackich, a wszystkie te informacje są bardzo przydatne do późniejszej analizy dzieł literackich epoki renesansu. W dalszej części pierwszego rozdziału autorka analizuje wpływy włoskie na kulturę polską i węgierską, podkreślając rolę podróży i wyjazdów Włochów do Polski i na Węgry, oraz polskich i węgierskich twórców do Włoch. Istotne miejsce zajmują także uwagi poświęcone reformacji i kontrreformacji (wpływ rozwoju edukacji na krzewienie się idei renesansowych). W rozdziale tym autorka prezentuje również zarys stosunków politycznych, które bez wątpienia miały wpływ na wzajemne relacje kulturalne między obydwoma krajami (s. 23–29). Kolejną kwestią, którą zajmuje się Dorota Várnai jest istotny aspekt wzajemnych relacji polsko-węgierskich,

a mianowicie rola Akademii Krakowskiej, drukarni i ruchu reformacyjnego w procesie kształtowania się relacji kulturalnych.

Uczelnia krakowska miała także niezaprzeczalnie duże znaczenie dla rozwoju kultury humanistycznej na Węgrzech, dla kształcenia elity węgierskiego życia kulturalnego. W drugiej połowie XV wieku rządy Macieja Korwina przyniosły rozkwit renesansu, uniwersytetu jednak w tym kraju nie było. Co prawda z inicjatywy króla założono akademie: w Presburgu (Pozsony – Bratysława) i w Budzie, ale miały one nadzwyczaj krótki żywot. Tak więc słynna krakowska wszechnica, będąca w dodatku „w sąsiedztwie”, przyciągała młodzież węgierską. (s. 30)

Autorka wspomina najśłynniejszych studentów Akademii Krakowskiej pochodzenia węgierskiego (np. Pelbart z Temeszwaru, Tamás Bakócz czy István Werbőczy) oraz przybliży ich wpływ na kształtowanie się literatury renesansowej na Węgrzech. Analizuje działalność drukarni krakowskich, które w początkowym okresie drukowały dzieła węgierskich autorów piszących po łacinie, a później w znacznym stopniu przyczyniły się do popularyzacji literatury węgierskiej tworzonej już w języku narodowym. Autorka w zrozumiałym sposób charakteryzuje również ściśle relacje wykraczające poza kwestie stricte literackie:

W krakowskich oficynach pracowało wielu Węgrów. Jest to przyczyną istotnych związków między drukarstwem polskim a węgierskimi osiągnięciami filologicznymi i wydawniczymi. Poza tym istniała także

zależność między polskim systemem ortograficznym i kształtującymi się w tym czasie zasadami ortografii węgierskiej. (s. 35).

Naturalną kontynuację poprzedniego rozdziału stanowi rozdział drugi, poświęcony kontaktom personalnym między poszczególnymi twórcami, kwestiom renesansowych poloniców w zbiorach węgierskich i hungariców w zbiorach polskich oraz wpływowi kontaktów literackich na działalność kulturalną z nimi związaną (kwestia drukowania dzieł węgierskiej proweniencji w Polsce itd.). Osobną kwestią poruszaną w tym rozdziale jest problematyka zapożyczeń, wpływów, tłumaczeń poszczególnych utworów, czyli rozmaitych filiacji interliterackich. Autorka śledzi również przykłady konwergencji, czyli pewnych paralelizmów w tematyce utworów, ich budowie itd., niebędących jednak wynikiem bezpośrednich kontaktów społecznych i literackich między węgierską a polską kulturą. Rozdział ten obfituje w konkretne informacje, ma charakter syntetyczno-analityczny. Widać, że napisanie tego rozdziału zostało poprzedzone szczegółową lekturą tekstów również z zakresu historii, co w znacznym stopniu pomaga zrozumieć przepływ motywów między obydwojma krajami, inspiracje literackie, tło powstania poloniców w literaturze węgierskiej i hungariców w literaturze polskiej. Autorka osadza swój wywód w rzeczywistości historycznej, co znacznie ułatwia zrozumienie ważkości poruszanych w utworach literackich kwestii (np. zwycięstwa królów Macieja Korwina czy Stefana Batorego). Ważne miejsce w tym rozdziale zajmuje jednocześnie analiza exemplów o tematyce węgierskiej, pojawiających się np. w twórczości Piotra Skargi (s.

55–56). Autorka poświęca również uwagę tłumaczeniom tekstów węgierskich na polski i polskich na węgierski.

W trzecim rozdziale poruszane są kwestie podobieństw i różnic, jeśli chodzi o polską i węgierską literaturę renesansową. Autorka analizuje określone przykłady gatunków literackich, co jest szczególnie interesujące, ponieważ pracuje na konkretach. Na początku rozdziału Várnai przybliża periodyzację renesansu w literaturze polskiej i węgierskiej. Zwraca uwagę, iż na Węgrzech o ponad pół wieku wcześniej niż w Polsce na dworze Macieja Korwina ukształtowało się centrum kultury renesansowej. Autorka w sposób syntetyczny wyodrębnia różnice i podobieństwa w poszczególnych fazach renesansu. Kolejne podrozdziały przynoszą informacje dotyczące bazy społecznej renesansu w Polsce i na Węgrzech, a także procesów społecznych, jak np. braku wykształcenia się silnego mieszczaństwa w obu krajach, co wpłynęło na rozwój szlachty i magnatów. Osobny podrozdział dotyczy łaciny i języków narodowych oraz przekładów Biblii na język polski i węgierski. Nie do pominięcia są również kwestie powstawania pierwszych gramatyk języka polskiego i węgierskiego, kształtowania się ortografii w obu językach, czemu autorka również poświęca osobne podrozdziały. Várnai szczegółowo przybliża gatunki poezji łacińskiej w obu krajach, zwraca uwagę na najważniejsze postaci z polskiego i węgierskiego panteonu poezji łacińskojęzycznej, przytacza fragmenty ich najważniejszych utworów. Kolejnym tematem poruszonym w tym rozdziale jest historiografia renesansowa, która na Węgrzech bierze swój początek w twórczości włoskich humanistów związanych z dworem króla Macieja Korwina oraz działalność publicystyczna,

odzwierciedlająca problemy, z którymi borykali się Węgrzy i Polacy w tamtym okresie. Ostatni podrozdział poświęcony został językom narodowym w literaturze renesansowej oraz rozwojowi poszczególnych gatunków literackich. Temat ten został opracowany szczegółowo z uwzględnieniem publicystyki, ale także literatury pięknej. Zostały tu uwzględnione specyficzne cechy każdej z literatur. Szczególnie ważne miejsce zajmuje w tym rozdziale problematyka rozwoju języków narodowych. W rozdziale tym znajduje się wiele fragmentów poszczególnych utworów literackich, z powodzeniem więc rozdział ten może być traktowany jak swoista antologia najważniejszych tekstów epoki.

Na końcu publikacji znajduje się obszerny, bo ponad piętnaściostronicowe streszczenie w języku węgierskim, które na pewno okaże się przydatne zarówno dla przyszłych polonistów, jak i historyków.

Dorocie Várnai udało się dokonać kompleksowej syntezy komparatystycznej polskiej i węgierskiej literatury epoki renesansu. Wartość tej publikacji spoczywa właśnie w świeżym i oryginalnym spojrzeniu na dany temat, w skrótowym, lecz jednocześnie dokładnym przedstawieniu związków literackich i kulturalnych między Polską a Węgrami w epoce renesansu. Istotne jest również to, że w kręgach węgierskiej polonistyki jest to praca unikatowa właśnie ze względu na swój syntetyczny charakter. Pomimo iż przeznaczona jest, jak sama autorka podkreśla, przede wszystkim dla studentów polonistyki na Węgrzech i studentów hungarystyki w Polsce, może być również doskonałym punktem wyjścia do dalszych badań nad specyfiką polskiego i węgierskiego renesansu. Autorka nie opisuje w sposób automatyczny dzieł poszczególnych

twórców, ale zestawia je ze sobą kreśląc ich wzajemne powiązania. W tym właśnie tkwi nowatorstwo pracy Doroty Várnai.

Dodatkowym atutem publikacji są bez wątpienia tłumaczenia wybranych fragmentów dzieł literackich epoki renesansu na język polski, co na pewno docenią osoby mające pewne trudności ze zrozumieniem języka węgierskiego epoki renesansu.

Warto podkreślić, że praca Doroty Várnai zapełnia lukę badawczą w węgierskiej polonistyce, prezentuje znane fakty w nowy sposób, zestawia informacje w sposób logiczny, uporządkowany i zrozumiały. Podkreślić należy, iż autorka doskonale dostosowała język swojej wypowiedzi do potrzeb grupy docelowej, do której skierowana została publikacja. Język jest logiczny, dominują zdania krótkie, obrazowe, pozbawione niepotrzebnych ozdobników. Autorka, jak się wydaje celowo, unika hermetycznego naukowego języka, który byłby niezrozumiały dla studentów polonistyki na Węgrzech. Język jest więc doskonale przystosowany do potrzeb współczesnej młodzieży. Zapewne dlatego też, biorąc pod uwagę potrzeby studentów, bibliografia nie została przeładowana, dominują raczej klasyczne publikacje dotyczące polskiego i węgierskiego renesansu, które stosunkowo łatwo znaleźć w polskich i węgierskich bibliotekach.

Dużym atutem pracy jest jej przeglądowość i syntetyczność – przy jednoczesnej dogłębnej analizie materiałów źródłowych. Monografia stanowi pokłosie wieloletnich badań autorki. Wiadać, iż Dorota Várnai posiada ogromne doświadczenie dydaktyczne, jest wychowana na potrzeby studentów, zdaje sobie sprawę, które kwestie należy wyjaśnić, a które są w pełni zrozumiałe dla

młodzieży. Publikacja napisana została w sposób przystępny, a jednocześnie udało się uniknąć powierzchownego podejścia do badanego tematu. Ton wywodu pozostaje bezpośredni, struktura wypowiedzi jest jasna, pozbawiona niepotrzebnych dywagacji czy udziwnień. Publikacja nie jest dzięki temu przeładowana nadmiarem informacji, szczegółów, które zainteresowany czytelnik może w każdej chwili uzupełnić.

W pracy widoczna jest pokora autorki względem opisywanego tematu – Várnai nie rości sobie prawa do nieomyślności, w sposób rzetelny i uczciwy podchodzi do czytelników, nie przemawiając do nich z pozycji wszechwiedzącego mentora, ale zachęcając do własnych badań i poszukiwań. Widać również wielki szacunek do badanego tematu, szacunek do tradycji, do przeszłości. Autorka, pomimo erudycji i niewątpliwej znajomości badanego tematu, pozostaje jakby w cieniu, nie dominuje i staje się dla czytelnika towarzyszem wielkiej przygody, jaką niewątpliwie jest badanie literatury.

Widać, że autorka, jako osoba dwujęzyczna i „dwukulturowa”, porusza się z wielką badawczą swobodą zarówno po obszarze węgierskiej, jak i polskiej kultury. Bogate doświadczenie pedagogiczne pomogło również w tym, że publikacja nie ma charakteru pracy hermetycznej, przeznaczonej jedynie dla wąskiego grona naukowców. Praca Doroty Várnai ma szansę stać się jednym z ważnych źródeł wiedzy o węgierskiej i polskiej literaturze renesansu dla wszystkich studentów kierunków humanistycznych w Polsce i na Węgrzech.

Agnieszka Janiec-Nyitrai

*Eötvös Loránd University Budapest,
Institute of Slavic and Baltic Philology,
janiec.nyitrai@gmail.com*

Suzana TODOROVIĆ, 2020:
Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre 2. Števniki in opisni pridevniki, čas in koledar, življenje, poroka in družina, hiša in posestvo. Koper: Libris, Italijanska unija, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja.

Suzana Todorović sistematično raziskuje slovenska in beneška istrska narečja v Sloveniji in je med najbolj prodornimi dialektologi mlajše generacije. Kot profesorica italijanskega jezika in književnosti ter univerzitetna diplomirana sociologinja kulture je leta 2011 doktorirala na Oddelku za romanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani z nalogo *Leksikološko-etimološka analiza izbranih romanizmov v šavrijskih govorih*. Že v času študija se je navdušila nad terenskim delom in je do danes opravila terenske raziskave v več kot 20 krajih (raziskovalnih točkah): Krkavče, Boršt, Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter, Dragonja, Sečovlje, Strunjan, Tinjan, Koper, Izola, Piran, Dekani, Hrvatini, Škofije, Bertoki, Puče, Sveti Anton, Šared, Pomjan, Buje in Milje.

Rezultati njenih raziskav so objavljeni v več znanstvenih monografijah: *Narečno besedje piranskega podeželja* (2014), *Šavrinsko in istrskobeneško besedje na Piranskem* (2015), *Slovensko istrsko izrazje v zaledju Kopra* (2015), *Narečje v Kopru, Izoli in Piranu* (2016), *Narečna raznolikost v okolici Kopra* (2017), *Raznovrstnost narečnih govorov na Koprskem* (2018), *Istrobeneščina v krogu drugih jezikov in govorov v slovenskih obmorskih krajih* (2019) in *Narečje ter ljudsko glasbeno in plesno izročilo v Dekanih z okolico nekoč in danes* (2020).